

Чернишова А.М.

старший викладач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
Житомирського державного університету ім. Івана Франка, кандидат
педагогічних наук

Рецензент: Орлова О.А., старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних
дисциплін КЗ “ЖОІППО” ЖОР, кандидат педагогічних наук

Філософський підхід щодо вивчення проблеми підготовки вчителів початкових класів до викладання хореографії

У статті актуалізовано проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів до викладання хореографії, визначено методологічні підходи щодо її реалізації. Основним підґрунтям результативності дослідження встановлено філософську методологію. Важливе місце у дослідженні відведено філософії освіти, з'ясовано зміст філософії мистецької освіти, що є похідною від філософії освіти та філософії мистецтва (естетики). Філософську інтерпретацію досліджуваного явища підсилено використанням підходів художності, умовності та святковості хореографічного мистецтва; з'ясовано їх сутність.

Ключові слова: підготовка вчителів початкових класів до викладання хореографії, філософський підхід, філософія освіти, філософія мистецької освіти.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших умов модернізації освіти є підвищення якості професійно-педагогічної підготовки студентів педагогічних навчальних закладів, яка є важливим підґрунтям їх майбутньої професійної діяльності та оптимізує розвиток суспільства в цілому. Окреслена проблема актуалізується нині у контексті підготовки майбутніх учителів початкових класів для забезпечення формування морального, фізичного та психічного здоров'я у молодших школярів. Останнє зумовлює потребу узагальнення досвіду професійно-педагогічної підготовки студентів

педагогічних факультетів та вимагає оновлення теоретико-методологічних засад проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до викладання хореографії.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні основи професійної підготовки педагога-хореографа досліджувалися у працях Г.О. Березової, Л.А. Бондаренко, О.А. Бурля, А.Я. Ваганової, Є.П. Валукіна, К.Ю. Василенка, С.Г. Забредовського, Є.В. Зайцева, С.Л. Зубатова, К.Я. Голейзовського, Р.В. Захарова, Ф.В. Лопухова, А.М. Мессерера, А.П. Тараканової, О.О. Таранцевої, Т.С. Ткаченко, В.І. Уральської, Л.Ю. Цветкової та інших дослідників.

Загальний контекст визначеної проблеми представлений широким колом наукових досліджень, однак проблема підготовки вчителів початкових класів до викладання хореографії у загальноосвітніх закладах представлена, як правило, лише рядом авторських систем, що й окреслює необхідність її активного теоретичного узагальнення та розробки системи методичних заходів для їх впровадження у навчальний процес вищої школи.

Окреслена проблема потребує вивчення цілого ряду питань, серед яких одним із найбільш важливих є визначення методологічних основ її реалізації. Це й зумовило **мету статті** – визначення суті філософського підходу щодо вивчення проблеми підготовки вчителів початкових класів до викладання хореографії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегію наукового пошуку обґрунтуємо на основі визначення методологічних підходів реалізації професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів до викладання хореографії – наукового фундаменту, з позиції якого здійснюється пояснення основних педагогічних явищ і розкриваються їх законності [5, с. 28-35].

Як відомо, підґрунтям результативності дослідження є філософська методологія – вищий рівень методології науки, що сприяє об'єднанню засад і методів дослідження людини в комплексних системах різних людинознавчих

наук, реалізує особливості сучасного наукового розвитку. Її використання й окреслить загальну стратегію основ пізнання особливостей професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів до викладання хореографії.

Певні узагальнення щодо філософського осмислення танцю здійснені в наукових роботах А.Л. Волинського, І.А. Герасимової, В.Л. Круткіна, Е.К. Лугової та ін., які й складають базу соціально-філософського аналізу хореографічного мистецтва та його ціннісної природи. Визначена в них стратегія дає можливість вийти за межі емпіричних фактів, зруйнувати методологічну ізоляцію досліджуваної проблеми, використовувати кращі здобутки в історії розвитку педагогічної науки, органічно поєднати в системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів до викладання хореографії, наукові педагогічні теорії та ідеї педагогічних практиків.

Суть філософського підходу полягає в узагальненні поглядів на природу, суспільство, людину. Методологічним підґрунтям дослідження сутності явищ, процесів педагогічної діяльності, як відомо, є теорія пізнання (гносеологія), яка досліджує вихідні умови та основи будь-якого пізнання, які б уможливили гарантію його об'єктивності. Крім того, для аналізу хореографічного мистецтва важливого значення набувають постулати чи базові положення будь-якого дослідження, сутність яких полягає у діалектичній єдності і протилежності суб'єкта і об'єкта діяльності, соціального та індивідуального, нормативного і мінливого, аналітичного та синтетичного [1, с. 9-11].

Лише в межах філософського підходу може бути поставлене питання, як про сутнісний характер хореографічного мистецтва, так і про ціле коло проблем, пов'язаних із процесами функціонування хореографії, із сприйняттям і розумінням сенсу хореографічних творів, із осмисленням візуальної інформації, що створюється людиною [2].

На філософському рівні методології важливе місце у нашому дослідженні належить такій філософській галузі знань як філософія освіти, яка становить

систему принципів і способів організації теоретичної та практичної педагогічної діяльності. Вона конкретизує загальні характеристики педагогіки у певних історико-культурних умовах і виконує три типи функцій.

По-перше, філософія освіти визначає смисл педагогіки та її взаємозв'язок з іншими сферами людської діяльності, тобто розглядає цю галузь знань з погляду цінностей суспільства, культури, особистості.

По-друге, філософія освіти спрямовує перспективи удосконалення педагогічної діяльності, що виходить за межі власне філософського знання, але ґрунтується на вироблених філософією світоглядних та загальнометодологічних орієнтирах.

По-третє, філософія освіти акумулює концептуальні ідеї, пошуки, досягнення педагогічної науки та методи їх реалізації.

Означені аспекти філософської думки можна вважати вихідними для з'ясування змісту філософії мистецької освіти, що є похідною від філософії освіти та філософії мистецтва (естетики).

З іншого боку філософія мистецької освіти пояснює закономірності впливу мистецтва на людину та способи духовно-практичного осягнення художніх творів; її завдання полягають у застосуванні методологічних, культурологічних, естетичних, мистецтвознавчих принципів для розкриття теоретичних моделей сутності, світоглядного значення та місця мистецтва у загальній системі людської культури й освіти. Без такого філософського осмислення мистецька освіта багато втратила б у реалізації свого соціально-культурного призначення як засобу духовного зростання особистості [7, с. 38-46].

Особливості філософського підходу до розгляду проблеми мистецької освіти виражаються через аналогію з діяльністю митця, який інтуїтивно відчуває й відтворює красу, існуючу в світі, але не може пояснити її у поняттях естетики або діяльності вченого, який володіє методом науки, розширює межі пізнаного своїми відкриттями, проте може помилятися у визначенні сутності зробленого (С.Й. Гессен). Мета філософії мистецької освіти якраз і полягає в

усвідомленні сенсу художньо-педагогічної діяльності на вищому рівні узагальнення теоретичного досвіду пізнання у філософських категоріях, законах, поняттях [7, с. 132].

Зміст філософії мистецької освіти охоплює вивчення самого мистецтва як самодостатньої системи і його функцій у структурі освіти, тобто є синтезом цих двох гілок філософського знання.

Принципового значення для вивчення мистецької освіти набуває й інтуїтивістська естетика (А. Бергсон, Б. Кроче), автори якої надають особливого значення інтуїції, що доповнює інтелектуальні процеси і дає можливість людині не лише бачити світ, а й охоплювати глибини духовного, недоступні інтелекту. Тлумачення цієї категорії істотно змінює сучасну картину пошуків у галузі вивчення мистецьких дисциплін і вимагає осмислення тих резервів, які ґрунтуються на актуалізації прихованих психологічних можливостей позасвідомого у розвитку особистості [2].

Наведені концепції свідчать про існування різних методологічних підходів до розуміння сутності впливу мистецтва на особистість. Тому завданням філософії мистецької освіти не є акцентування якогось одного з них, а знаходження принципів позицій консенсусу їх узагальнення.

Пріоритетність теорій, в яких акцентується роль індивідуальності суб'єкта, особистісної неповторності художнього сприйняття, необхідності врахування специфіки емоційних і раціональних, свідомих і позасвідомих реакцій у спілкуванні з мистецтвом, заслуговує найпильнішої педагогічної уваги й істотно позначається на переосмисленні принципів вивчення мистецьких дисциплін. Традиційно у складному взаємозв'язку об'єктивного і суб'єктивного чинників осягнення художнього твору більше уваги приділялось першому з них. Сьогодні стає очевидним, що результати ефективності навчання не можуть обмежуватися підготовкою до аналізу художньої форми, засвоєнням авторитетних суджень про мистецтво, копіюванням готових зразків виконавської інтерпретації твору, критичної думки щодо естетичного кредо митця та особливостей його творчого стилю, зведенням творчої діяльності до

виконання стереотипних дій за тим чи іншим шаблоном. Важливим є збагачення процесу художнього пізнання способами, які давали б можливість фіксувати й стимулювати оригінальні вияви особистісних реакцій і створювати необхідні умови для творчого самовираження суб'єктів навчального процесу [7, с. 45-48].

Філософська інтерпретація досліджуваного явища підсилюється використанням підходу *художності театрального дійства*. Філософсько-естетичний аспект дослідження художності театрального дійства ґрунтується на ідеях, сформованих під впливом класиків філософської та естетичної думки минулого (Арістотель, Г. Гегель, К. Гельвецій, Д. Дідро, Г. Лессінг, Ж.Ж.-Руссо та ін.), західноєвропейських дослідників кінця XIX – початку XX ст. (Р. Вагнер, І. Гете, В. Гюго. Р. Роллан та ін.), українських (О. Потебня, І. Франко) та російських (В. Белінський. Ф. Достоевський) мислителів.

Проблема художності виникає на рівні осмислення філософії, естетики та теорії мистецтва (А. Банфі, Б. Варт, Я. Мукаржевський, І. Тен, Л. Юлдашев). Звернення до праць філософів сучасної київської дослідницької школи (С. Безклубенко, А. Канарський, В. Малахов, В. Панченко) дозволяє у загально-методологічному аспекті прослідкувати єдність суспільної природи всіх видів мистецтва у їхніх взаємозв'язках та взаємовпливах, місце мистецтва в контексті культури, генезу чуттєвої культури в діалектиці естетичного процесу та ін. [6].

Художність (художня досконалість) твору мистецтва, зокрема хореографічних форм, пов'язана з його естетичною оцінкою, яка є критерієм цінності мистецтва, як термін рівнозначний прекрасному в мистецтві. На відміну від художності – поняття досить нового, – прекрасне в мистецтві розглядалося ще Арістотелем.

Про прекрасне, як єдину мету мистецтва можна говорити лише стосовно античного мистецтва, коли мистецтво розвивалося за єдино встановленим принципом краси (В. Гюго). Художність же характеризує твір мистецтва не зі сторони зовнішньої досконалості, а зі сторони внутрішнього виправдання змісту. Необхідно аргументувати ідею гротеску до аналізу художності мистецтва,

запропоновану В. Гюго. Гротеск надає можливість у порівнянні відкривати прекрасне. Він підкреслює протиріччя буття та робить мистецтво більш величнішим. Однак, на нашу думку, гротеск – це швидше засіб досягнення художності, ніж її суть, що підтверджується поглядами К. Станіславського і Б. Брехта (у ефекті відчуження), згідно яких гротеск є художній засіб впливу на глядачів, засіб їх здивування [4**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 17].

Художність, як творче виявлення всезагальностей у багатоманітній цілісності буття, націлена на прекрасне. Однак хореографічне мистецтво має одну характерну рису, в основу якої закладені особливості сприйняття дійсності. Художник, зображуючи якийсь предмет як естетичний, виявляє своє ставлення до нього, дає свою естетичну оцінку. Тому прекрасне характеризується тим, що воно виникає в людській свідомості і є її продуктом. Воно є відношенням між ідеалом і дійсністю. В цьому сенсі прекрасне досить відносне поняття. Воно залежить від суб'єктивних і об'єктивних чинників (часу, суспільства, індивідуальності, віку, смаку тощо), що означає в кожную нову епоху присутність різних поглядів на прекраснее [8].

В дослідженні проблеми художності мистецтва вагомою є проблема творчого процесу. В контексті поглядів Гегеля на поетичність, яка ототожнюється з ідеальністю мистецтва, художністю, аналізуються основні її фактори, а саме – творчості і всезагальності [4, с. 9].

Вивчення наукової літератури дає підстави для висновку про формування нового сучасного проблемного поля, в якому відсутні дихотомії суб'єкта/об'єкта, ідеального/матеріального і яке проєкціонується на комплекс всіх актуальних питань мистецтва, синтез театру і сучасного танцю тощо. Для нового проблемного поля, в основі якого театр є видовищем, визначальними стають поняття комунікації, смислу, підсвідомого і його об'єктів, мова тіла. Тим необхідніше з'ясувати, як здійснюється у сучасному мистецтві процес гомогенізації його видів, зокрема зближення векторів розвитку театру і танцю через "проростання" ознак театральної художності у деяких актуальних напрямках сучасного хореографічного мистецтва.

Виразальність, художність, артистизм, віртуозність дійства, і т.д. специфічні смислові якості, що виникають з індивідуальних або колективних рухів, організованих у просторі і часі одночасно на двох рівнях – жесту і *символу* дозволяють ініціювати філософсько-естетичне дослідження означеного феномену як цілісного явища [6, с. 22-24].

Будь-яке видовище, що пов'язане з людським тілом, апелює до тих рівнів підсвідомого, вплив яких на поведінку людини є найбільш сильним і вражаючим в силу своєї непомітності. Вміння передбачити наслідки такого впливу та свідоме його використання повинно базуватися на ретельно продуманій концепції сутності людини. Життя по відношенню до танцювально-театральної практики виступає як метатекст, що характеризується смисловою множинністю на відміну від тексту художнього твору з його моносемантичним смисловим полем. Бертольд Брехт зазначав, що ілюзія театру повинна бути частковою, щоб в ній завжди можна було ідентифікувати ілюзію. "Реальність з притаманною їй повнотою повинна бути змінена вже у художньому її відтворенні для розуміння самої можливості її зміни. Звідси випливає сучасна вимога природності: ми намагаємось змінити природу нашого соціального буття" [Ошибка! Источник ссылки не найден.2].

Особливого значення набуває застосування в ході нашого дослідження підходу *умовності хореографічного мистецтва*. Хореографічне мистецтво відноситься до видовищних мистецтв, але видовище лежить в основі ще багатьох інших явищ в сфері культури (релігійні ритуали, народні свята, політичні маніфестації тощо). Визначаємо таку характерну рису видовищності хореографічного мистецтва, як сюжет. У танці індивід діє згідно з драматургічною логікою, заради загальної мети – "звернення до об'єкта" (О. Фрейденберг) та наслідування його. Сюжет будується на основі "художньої дії". Доводиться, що художня дія здатна виділитись у власне естетичну, художньо довершену цінність твору мистецтва завдяки наслідувально-перетворюючому феномену, трансформованому у його естетичному сенсі відторгнення від безпосередньо-природного буття ознак і явищ, а натомість

появи "амбівалентної" за певними рисами нової, тобто художньої, властивої людському розуму й талантові реальності.

Перевтілення активізує творчий процес і є художнім прийомом впливу на глядача. Перевтілення – це складний процес урівноважень і взаємодоповнень двох начал художності в танці – реального та ідеального. Сучасний категоріальний апарат естетики цей процес відображає в умовності, механізм якої полягає у перетворенні "правди життя" в "правду мистецтва". Виявленню головних засад умовності сприяє аналіз концепцій Арістотеля (теорія наслідування) та Гегеля (обґрунтування ідеї пафосу) [3, с. 98-101].

Вирішення проблеми умовності впливає на становлення нових танцювальних форм. Умовність – це суть художньо-образного вирішення твору мистецтва, яке залежить, по-перше, від "логіки буття", по-друге, від "індивідуальної інтерпретації буття". Перший фактор обґрунтовується з аналізу античного танцю, який, з одного боку, відзначався перебільшеною умовністю, а з іншого – відображав правду античного буття в його урочистості, пишності. Зазначається, що художність танцювальних форм визначається дотриманням законів соціального оточення та мірою змістовно-художньої діалектики реального та ідеального [43, с. 195-221].

Художність танцювальних форм розглядається в контексті наступної онтологічної проблеми – святковості, тому доцільним є використання підходу *святковості хореографічного мистецтва*. Проведемо паралель між феноменом свята як такого та свята танцю. Виявляється, що танець народився зі свят, а саме з тих свят, що були пов'язані з діонісійськими ритуалами і несли в собі ознаки урочистості релігійно-міфологічного освячення певного періоду. Обґрунтуємо основні філософські засади святковості танцю: по-перше, в танці відбуваються складні психологічні, духовно-моральні і естетичні процеси, які пов'язані з духовним піднесенням, радістю, естетичним переживанням; по-друге, танець є суть ефективною співучасті і співтворчості компонентів складної структури [34, с. 223-238].

Стрижнем використання зазначеного підходу є *принцип хореографічного конструктивізму*. В сучасному напрямі хореографічного конструктивізму за мету

визначається намагання створити "органічну систему зв'язків між світлом, простором, поверхнею, рухом, звуком і людиною з усілякими варіаціями і комбінаціями цих різних елементів (О. Шлеммер, ранній А. Петрицький). Виразальної першості набуває новий вимір – енергетична площа, силові лінії якої розривають земну оболонку речей, оголюючи їхню сутність. Вирішується проблема звільнення актора-танцюриста від власної "матеріальності" шляхом переосмислення прийомів професійної техніки на основі "біомеханіки". В цій танцювальній естетиці спостерігається синтез художніх прийомів психологічного театру (акцент на обличчі і руках актора), експериментального театру (увага до пластики всього тіла) та самостійної зорової партитури дійства (костюми, освітлення сцени) [6, с. 22-24].

В основу реалізації філософських уявлень про підготовку майбутніх учителів початкових класів до викладання хореографії покладено також низку загальнонаукових підходів, серед яких: конкретно-історичний, персоніфікований, діяльнісний, системний, особистісний, акмеологічний, інтегративний, технологічний [9].

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Визначена і обґрунтована система методологічних принципів реалізації цілісної експериментальної роботи стала підґрунтям для окреслення стратегії наукового пошуку, яку становлять: філософські положення про загальні закони розвитку освіти як соціального інституту, людської свідомості та педагогічної діяльності; філософія мистецької освіти та низка конкретно-наукових підходів (художності, умовності, святковості хореографічного мистецтва та принцип хореографічного конструктивізму) для розкриття сутності, світоглядного значення та місця хореографічного мистецтва у загальній системі людської культури й освіти. Визначені методологічні основи окресленої проблеми дають можливість для більш глибокого подальшого наукового дослідження.

Література

1. Благова Т.О. Мистецька освіта : історичний досвід і перспективи розвитку. *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції "Театральне і хореографічне мистецтво України в контексті світових соціокультурних процесів"*. К. : КНУКіМ, 2004. С. 38-41.
2. Васянович Г. П. Вступ до філософії : навч. посібник. Львів : "Норма", 2001. 216 с.
3. Вычужанова Л.К. Язык хореографии: философский анализ : дис. ... канд. философ. наук : 09.00.01. Уфа, 2009. 173 с.
4. Дубчак Л.М. Художність театральних форм : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.08. К., 2001. 18 с.
5. Дункевич С.Г. Сучасна сценічна хореографія в культурі України : філософський аналіз : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 26.00.01. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К., 2012. 17 с.
6. Кравчук О.Г. Художність театального дійства в сучасному хореографічному мистецтві. *Вісник Міжнародного слов'янського університету, Мистецтвознавство*. Т.IX. №1. Х. : МСУ, 2006. С. 22-24.
7. Рудницька О.П. Педагогіка : загальна та мистецька : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2005. 360 с.
8. Чернишова А. М. Методологічні основи професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів до викладання хореографії. *Психологія і педагогіка: актуальні питання : Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції : (м. Харків, Україна, 12–13 квітня 2019 р.)*. Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2019. С. 66-69.
9. Чернишова А.М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкових класів до викладання хореографії : автореф. дис. ... канд. пед наук : 13.00.04. Житомир, 2014. 20 с.

Чернышова А.М. Философский подход к изучению проблемы подготовки учителей начальных классов к преподаванию хореографии

В статье актуализирована проблема подготовки будущих учителей начальных классов к преподаванию хореографии, определены методологические подходы к ее реализации. Основой результативности исследования установлено философскую методологию. Важное место в исследовании отведено философии образования, установлено содержание философии художественного образования, которая является производной от философии образования и философии искусства (эстетики). Философскую интерпретацию изучаемого явления усилено использованием подходов художественности, условности и праздничности хореографического искусства; выяснено их сущность.

Ключевые слова: подготовка учителей начальных классов к преподаванию хореографии, философский подход, философия образования, философия художественного образования.

Chernyshov A.M. A philosophical approach to studying the problem of primary school teachers' preparation for teaching choreography

The article actualizes the problem of preparing future primary school teachers to teach choreography, identifies methodological approaches to its implementation. The basic basis for the effectiveness of the study is the philosophical methodology. An important place in the study was given to the philosophy of education, to clarify the content of the philosophy of art education, which is derived from the philosophy of education and philosophy of art (aesthetics). The philosophical interpretation of the phenomenon under study is enhanced by the use of the approaches of art, conventionality and festivity of choreographic art; their essence has been clarified.

Key words: primary school teachers' preparation for teaching choreography, philosophical approach, philosophy of education, philosophy of art education.